

УДК 330.59

Кондур О. С., Синиця С. М., Лужний В. В.

ОЦІНКА ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ТА ТЕНДЕНЦІЇ СТРУКТУРИ ЕКСПОРТУ (ІМПОРТУ) ТОВАРІВ І ПОСЛУГ

Проведено аналіз експортного потенціалу Івано-Франківської області та спрогнозовано тенденції зміни структури експорту та імпорту товарів і послуг.

Ключові слова: експорт, імпорт, експортний потенціал, чистий експорт.

І. Вступ. На території Івано-Франківської області знаходиться великі запаси нафти (17% запасів нафти України) та газу (близько 12% загальноукраїнського газу), природні ресурси для хімічної (родовища калійних, кухонних та кам'яних солей) та для будівельної промисловості (поклади вапняків, мергелів), загалом понад 160 родовищ корисних копалин. Показник лісистості області є одним із найвищих в Україні і становить 43,5%, тоді як середній по країні – всього 14%. Карпатський частина області славиться особливістю географічного розміщення та рельєфу, сприятливим кліматом, багатством природного, історико-культурного та туристично-рекреаційного потенціалів, що сприяє широкому розвитку туризму. Серед областей Західної України Івано-Франківська область посідає 2 місце, після Львівської, за обсягами виробництва.

Загалом в регіоні нараховується понад 8 тисяч підприємств юридичних осіб та понад 60 тисяч фізичних осіб, якими реалізовано в 2011 році товарів та послуг на 19,4 млрд. грн. Проте кількість підприємств, які займаються зовнішньо-економічною діяльністю (ЗЕД), є не значною: експортно-імпортними операціями займається тільки близько 200 підприємств області. Цими підприємствами за 2011 рік було експортовано товарів та послуг на суму 845,7 млн. грн. та імпортовано на 973,8 млн. грн., тобто сальдо на кінець 2011 року було від'ємним і становило – 128,1 млн. грн. За показниками експорту наша область є на одному рівні із такими областями, як Вінницька і Сумська, і займає місце в середині другого десятка між іншими областями України. Аналогічна ситуація спостерігається і в імпорті, де на 2011 рік Івано-Франківська об-

ласть посідає 12 місце в країні. Такі дані свідчать про середній рівень розвитку ЗЕД в області та не високий рівень експортного потенціалу області.

II. Постановка завдання. Високий рівня експорту та імпорту є показником значного рівня розвитку регіону, адже це свідчить про промисловий потенціал та високу купівельну спроможність громадян. Тому актуально, зробивши оцінку експортного потенціалу Івано-Франківської області, визначити тенденції у структурі експорту й імпорту товарів та послуг області для виявлення нових можливостей та усунення слабких місць.

III. Результати. Експортний потенціал – це сукупність товарів та послуг, які може виготовити народне господарство для експорту за кордон, використовуючи наявні засоби виробництва. На експортний потенціал регіону впливає ціла низка різноманітних факторів, які можуть нести як позитивні, так і негативні наслідки. Зокрема, на експортний потенціал Івано-Франківської області на сьогоднішній день можуть впливати: 1) позитивні чинники: вигідне географічне положення; наявність державного кордону; високий туристичний потенціал; високий розвиток хімічної та нафтохімічної галузей промисловості; наявність потужного трудового потенціалу; 2) негативні чинники: низький розвиток окремих галузей народного господарства; низький запас деяких стратегічних корисних ресурсів; зношеність основних фондів; нестабільна політична ситуація в країні.

Для визначення та оцінки експортного потенціалу використані наступні показники: 1) чистий експорт; 2) частка в національному експорті, тобто відношення експорту певної товарної групи регіону до національного експорту даної товарної групи та визначає місце галузі в національному експорті; 3) товарна диверсифікація. Розрахунок цих показників для Івано-Франківської області за 2011 рік подано в таблиці 1.

Отримані показники свідчать про низький експортний потенціал області. Як бачимо, спостерігається від'ємне сальдо ЗЕД. Це означає,

Розрахунок основних експортних показників Івано-Франківської області за 2011 року

Код УКТЗ ЕД	Назва товару	Експорт (тис.грн)	Імпорт (тис.грн)	Національний експорт (тис.грн)	Чистий експорт	Частка в національному експорті	Товарна диверсифікація
I	Живі тварини, продукти тваринного походження	28711,5	4637,9	936606,1	24073,6	3,07%	1,00
II	Продукти рослинного походження	11434,6	1727,8	5532076,6	9706,8	0,21%	2,02
III	Жири та олія	399,9	200,5	3396407	199,4	0,01%	1,00
IV	Готові харчові продукти	5300,6	74452,9	2939036,7	-69152,3	0,18%	4,34
VI	Мінеральні продукти	174807,2	299670,7	10259870,6	-124863	1,70%	1,13
VI	Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	228380,7	297183,1	5390710,1	-68802,4	4,24%	1,34
VII	Полімерні матеріали, пластмаса	195718,6	114799,4	937718	80919,2	20,87%	1,01
VIII	Шкури, вироби з шкури	32853,3	4438,5	168454	28414,8	19,50%	1,41
IX	Деревина і вироби з деревини	72477,3	1440,4	1078553,6	71036,9	6,72%	1,00
X	Маса з деревини	41444,2	55239,6	1105315,9	-13795,4	3,75%	1,01
XI	Текстильні матеріали та текстильні вироби	29108	41887,9	863848	-12779,9	3,37%	2,90
XII	Взуття, головні убори, парасольки	5258,8	297	208840,6	4961,8	2,52%	1,01
XIII	Вироби з каменю, гіпсу, цементу	16412,5	7935	549249,3	8477,5	2,99%	1,16
XV	Недорогоцінні метали та вироби з них	3066,7	37999,6	22113594,4	-34932,9	0,01%	1,82
XVI	Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання	91695,9	96080	6760851,8	-4384,1	1,36%	1,99
XVII	Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	150,1	20286,9	4855115	-20136,8	0,00%	1,73
XVIII	Прилади та апарати оптичні, фотографічні	982,2	4028,2	281483,2	-3046	0,35%	1,92
	Загалом по області	938202,1	1062305	67377730,9	-124103	1,39%	1,57

що область більше імпортує продукції, а ніж експортує. Це веде до знецінення національної валюти та інших негативних тенденцій, які негативно впливають на господарство області та держави вцілому. Показник частки області в національному експорті є надзвичайно низьким і становить загалом для області тільки 1,39% при тому, що населення області складає 3%. Проте по деяких групах товарів спостерігається і більш високий показник, що свідчить про товарну спеціалізацію області, зокрема на таких групах: полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них; шкури та вироби із шкури; деревина та вироби із деревини. Але по інших товарних групах спостерігається дуже низька експортна спеціалізація – від 0% до 3-3,5%.

Показник товарної диверсифікації області 1,57 вказує на середню асортиментність товарних груп. Товарні групи «Деревина і вироби з деревини», «Маса з деревини», «Жири та олія», «Живі тварини, продукти тваринного походження», «Полімерні матеріали, пластмаса», «Взуття, головні убори, парасольки», для яких цей показник найменший, мають підвищену чутливість до будь-яких змін кон'юктури на світовому ринку та неспроможні швидко реагувати на зміни в попиті. Природно, що найвищим показником товарної диверсифікації є для товарної групи «Готові харчові продукти», адже харчування – первинна потреба будь-якої людини, і тому вплив змін на нього є менш помітним.

Таким чином, показники експортного потенціалу Івано-Франківської області характеризують низьку конкурентоспроможність підприємств області, незначну роль промисловості області в національному господарстві України та слабку адаптивність регіону до змін на світових ринках, а отже повільне відновлення в посткризові періоди.

Позитивним є те, що найвищий рівень експортного потенціалу в області має група «Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них», що вказує на високу роль хімічної та нафтохімічної промисловості області. Ця товарна група ризиком із суміжною з нею групою «Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості» становлять майже половину усього експорту області – близько 45%.

При визначенні експортного потенціалу області за методом, запропонованим Пирогом О. В. та Зацепило А. І. [1], необхідно знайти такі показники: 1) виробничий потенціал (ВП), який враховує індекс розвитку промисловості, індекс розвитку сільського господарства, розвиток трудових ресурсів, сальдо зовнішньої торгівлі регіону, питому вагу експорту регіону у загальнонаціональному експорті; 2) інвестиційно-інноваційний потенціал (ІП), який включає в себе обсяг інвестицій в основний капітал, обсяг прямих іноземних інвестицій, обсяг науково-технічних робіт.

Для Івано-Франківської області за даними 2007-2011 рр. ВП рівний 0,217, ІП – 0,256., а за період 2003-2007 рр. вони становили 0,129 та 0,352 відповідно. Отже, загалом експортний потенціал області мало змінився. Проте змінилась його структура: зросла величина ВП, проте зменшився ІП. Це означає наявність негативної тенденції зменшення інвестиційної та інноваційної складової економіки області, що може призвести до швидкого старіння основних фондів, низької технологічної забезпеченості підприємств. Виробництво зросло за рахунок використання уже наявних фондів, які швидко ношуються через збільшення обсягів виробництва і це призведе до зростання ціни та зниження якості товарів.

На даний період експортний потенціал Івано-Франківської області є на низькому рівні, що є наслідком економічного спаду 90-х рр., який знищив майже повністю промисловість області, колишні потужні гіганти-підприємства закрилися або переформувалися у малоефективні приватні фірми, а вплив світової кризи 2008-2009 рр. зу-

мовив низький економічний розвиток не тільки області, а й України загалом ще на кілька наступних років.

Важливо визначити тенденції структури експорту (імпорту) товарів та послуг Івано-Франківської області. Для цього за даними за останні п'ять років про обсяги експорту та імпорту товарів та послуг побудовано лінію тренду поліноміального типу $y = ax^2 + bx^2 + cx + d$ і зроблено прогноз на наступний рік. Для характеристики тенденцій структури визначено середні частки кожної товарної групи чи виду послуги по експорту чи імпорту, що дозволяє краще оцінити тенденції у зміні структури.

На основі даних про експорт товарів з Івано-Франківської області у 2007-2011 рр. побудована гістограма (рис. 1), яка відображає експорт 5 основних товарних груп Івано-Франківською областю за цей період. За допомогою лінії прогнозу визначимо тенденцію по товарній групі «Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості» на наступний рік, бо вона є найбільш значущою за останні кілька років. Загалом дані свідчать про два такі напрямки в експорті товарів за останні 5 років: 1) низхідний рух по усіх товарних групах у період з 2007 по 2009 рр., що пов'язано із впливом світової кризи на обласних експортерів та на світову економіку в цілому; 2) покращення показників експорту по усіх групах у 2010-2011 рр., що свідчить про відновлення промислової потужності підприємств області після кризи. У 2011 році об'єми експорту перевищили об'єми 2008 року, тобто на початок кризи, і наблизились до показника 2007 року.

Як помітно із графіка, структура експорту товарів за аналізовані роки змінювалась мало, основну частину становила група «Продукція хімічної промисловості та пов'язаних з нею галузей промисловості», для якої показник середнього значення (СЗ) рівний 27,6%. Винятком є 2009 рік, коли на перше місце вийшла група «Шкура, вироби із шкури» (СЗ=14,3%). Ця зміна спричинена нижчою ринковою чутливістю даної товарної групи до змін попиту на продукцію. Стало другою та третьою позиції за часткою експорту займають товарні групи «Полімерні матеріали та пластмаси» (СЗ=16,1%) і «Мінеральні продукти» (СЗ=13,5%) відповідно. Їх частка коливається за в межах від 6,5 % (2009 р.) до 20,9 (2011 р.) для першої з цих двох товарних груп та від 8,2% (2010) до 18,6% (2011) для другої.

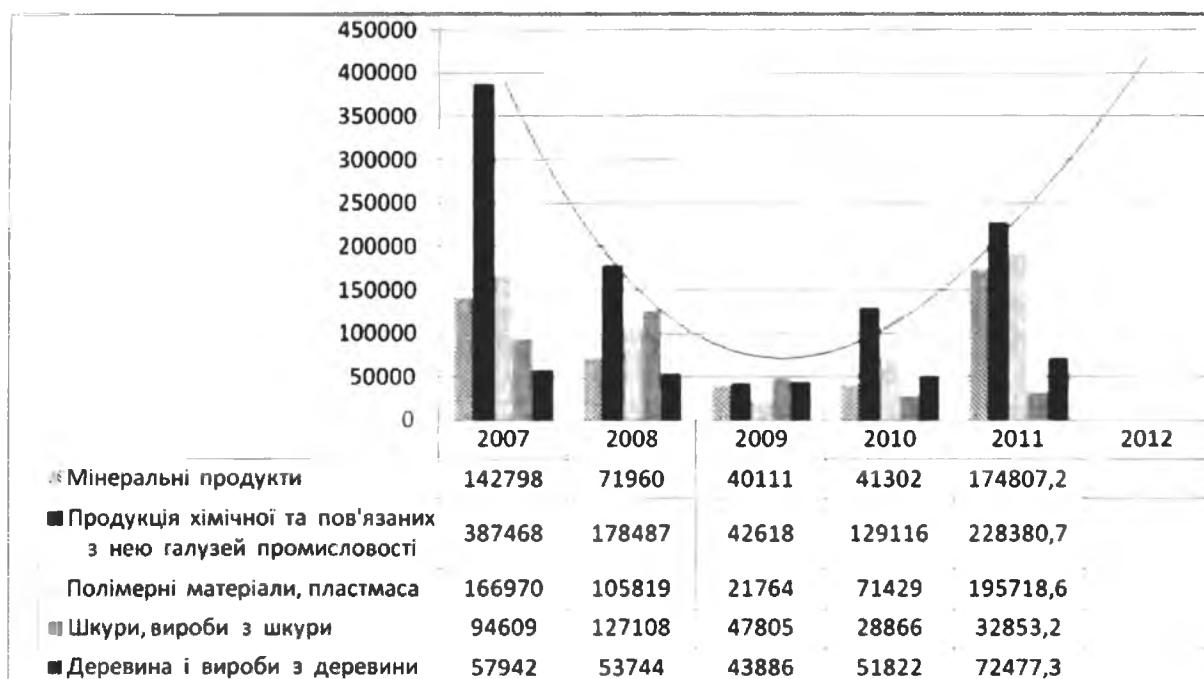

Рис. 1. Тенденції експорту товарів Івано-Франківською областю за 2007-2011 рр. (тис. грн.)

Лінія тренду чітко описує спочатку спадний, а потім висхідний напрям експорту товарів за аналізований період, а також прогнозоване зростання експорту на наступний рік до рівня 2007 року. Це свідчить про вихід господарства області із кризи кінця минулого десятиліття, стабільного зростання обсягів експорту основних товарних груп.

Зроблено аналогічний аналіз за даними обсягів імпорту товарів у Івано-Франківську область за період 2007-2011 рр. (рис. 2). Імпорт товарів фізичними та юридичними особами області за тенденцією обсягів чітко співвідноситься із експортом товарів, тобто як в експорті так і в імпорті помітно значний вплив світової кризи 2008-2009 рр., що призвело до скорочення експорту та імпорту з 2007 по 2009 рік майже у 3 рази. Далі спостерігається стабільне нарощування обсягів імпорту: 2011 році загальна сума імпорту перевищила об'єми 2007 року на понад 250 млн. грн.

Найвищий показник зростання обсягів імпорту спостерігається за товарною групою «Продукція хімічної промисловості та пов'язаних з нею галузей промисловості»: за останні 5 років обсяг імпорту цієї групи зріс майже у 3 рази, тоді як по інших групах – в 1-1,5 раз. Товарна група «Мінеральні продукти» після кризи ще не досягла свого рівня 2007 року, хоча спостерігається стабільне зростання від 2009 року. Зокрема, позитивну тенденцію по цій групі відображає лінія прогнозу, яка передбачає зростан-

ня обсягу для цієї групи у 2012 році до 350 млн. грн., тобто майже до передкризового рівня.

Загалом тенденції у структурі імпорту товарів є достатньо передбачуваними й чітко виділяються лідируючі групи за обсягами імпорту: група «Мінеральні продукти» (СЗ=32,1%), частка якої коливалась від 6% (2009 р.) до 50% (2007 р.); група «Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості» (СЗ=19,4%). Частка інших груп є меншою 10%, що мало впливає на структуру імпорту.

Загалом ситуація із імпортом товарів є подібною до експорту, що свідчить про низьку товарну диверсифікацію та високу чутливість експорту та імпорту товарів Івано-Франківської області до будь-яких змін на світовому ринку та останніх світових криз, які помітно вплинули на обидва показники.

Зауважимо, що торгівля послугами є слабо розвинутою в Івано-Франківській області: загальні обсяги по експорту та імпорту послугами в 10-20 разів менші за аналогічні показники по товарах. Проте помітне зростання їхньої ролі. Наприклад, загальна кількість експортованих послуг з 2007 по 2011 рр. зросла із 20 млн. грн. до 86 млн. грн. Аналогічна ситуація і з імпортом послуг: за період, який аналізується, обсяг імпортованих послуг зріс у 4 рази аж до 66 млн. грн.

За даними експорту послуг суб'єктами ЗЕД Івано-Франківської області у 2007-2011 рр. проведено регресійний аналіз їх тенденцій (рис. 3).

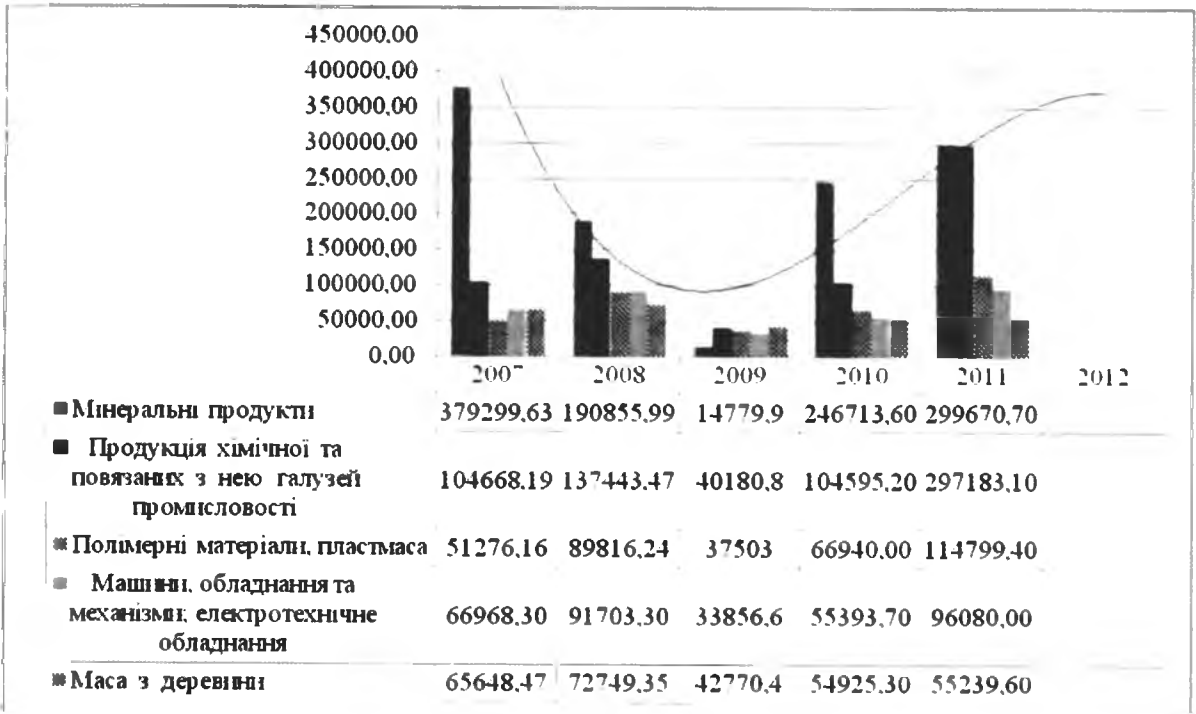

Рис. 2. Тенденції імпорту товарів Івано-Франківською областю за 2007-2011 рр. (тис. грн.)

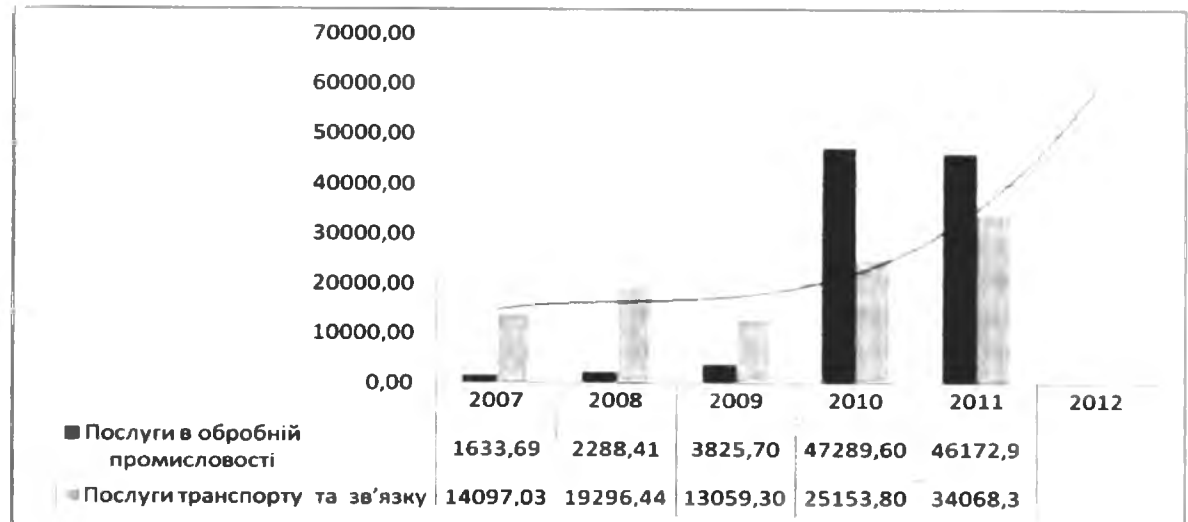

Рис. 3. Тенденції експорту послуг Івано-Франківською областю за 2007-2011 рр. (тис. грн.)

Ситуація на ринку послуг є надзвичайно специфічною, адже за даний період два види послуг становлять разом 80-90% загального експорту послуг, а саме «Послуги в обробній промисловості» (СЗ=44,4%) та «Послуги транспорту та зв'язку» (СЗ=46,3%). Надзвичайно чітко простежується стрибок обсягу експорту першого виду послуг, який відбувся в 2010 році, адже за 1 рік він зріс у 12 разів. Помітне також поступове зростання обсягу експорту по другому виду послуг. Лінія прогнозу передбачає продовження такої тенденції.

На противагу експорту імпорт послуг в Івано-Франківській області розвинутий дуже слабо: за

2007 рік було імпортовано послуг тільки на 15,3 млн. грн., що становить тільки 2% загального імпорту областю. У 2011 рік цей показник дещо зріс і становив майже 6%.

За даними імпорт послуг в Івано-Франківську область у 2007-2011 рр.

досліджено зміни в структурі імпорту послуг за останні кілька років (рис.4). Основну частку займають три види послуг: «Послуги транспорту та зв'язку» (СЗ=13,5%), «Послуги в операціях з нерухомістю» (СЗ=40,8%), «Послуги в обробній промисловості» (СЗ=23,5%). Їхня частка за даний період зростає від 53% у 2007 році до 92% – 2011 р. Зауважимо, що значний стри-

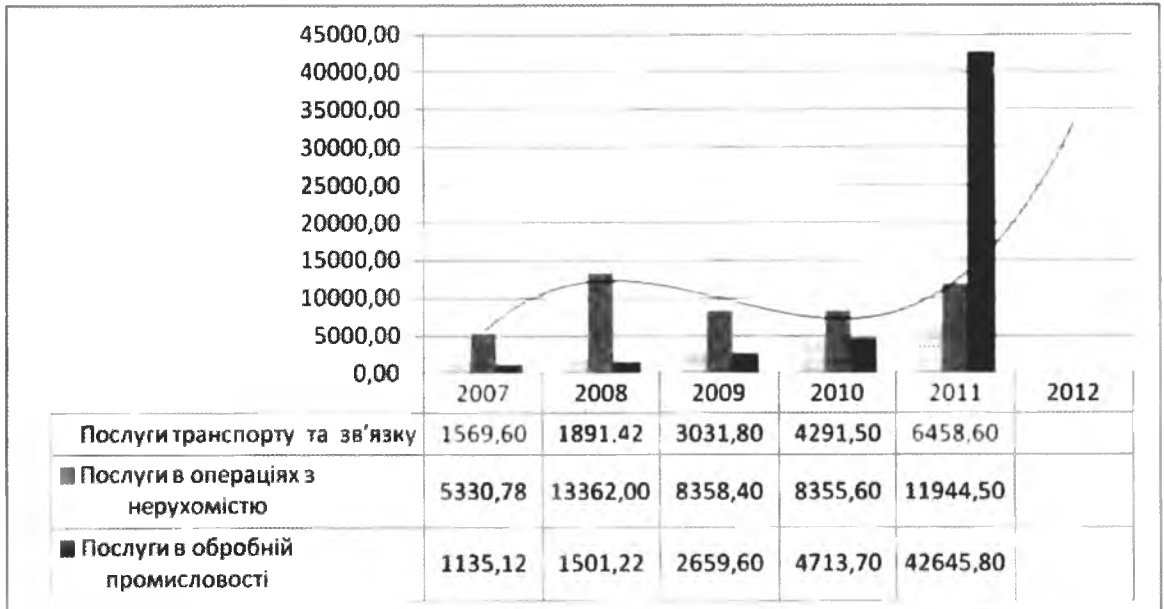

Рис. 3. Тенденції імпорту послуг Івано-Франківською областю за 2007-2011 рр. (тис. грн.)

бок в обсягах імпорту по «Послугах в обробній промисловості» у 2011 р., коли їхні об'єми зросли у 9 разів, пов'язаний із тісною співпрацею регіональних підприємств хімічної та нафтохімічної промисловості із закордонними партнерами.

Лінія прогнозу вказує на помітно зростання обсягів імпорту послуг в найближчі роки, що звичайно є позитивним для економіки області, адже конкуренція та торгівля сприяють розвитку усіх сфер економіки.

Виявлені тенденції в зовнішній торгівлі регіону мають підтвердження [3].

IV. Висновки. Івано-Франківська область є одним із лідерів по експорту та імпорту товарів та послуг серед областей Західної України, а також займає чільне місце в другій десятці серед усіх областей. Область володіє високим ресурсним, трудовим та виробничим потенціалом. Проте експортний потенціал області ще недостатній. Показники області по експортному потенціалу є середніми по Україні, що засвідчує низький рівень розвитку зовнішньоекономічної торгівлі. По більшості товарних груп кілька років спостерігається від'ємне сальдо, що свідчить про переважання ролі імпорту над експортом. Низька частка експорту області в загальнодержавному експорті є ознакою низької спеціалізації підприємств області. Показник товарної диверсифікації також низький як по товарних групах, так і по області в цілому. Це свідчить про проблеми в товарній структурі експорту, що може призвести до неможливості адаптації до ринкових змін.

Загалом рівень експортного потенціалу даного регіону вказує на низький рівень конкурентоспроможності підприємств області на світовому ринку. Така ситуація є характерною для більшості регіонів України. Тому необхідна увага до цієї проблеми на національному рівні. Зокрема на підвищення рівня експорту можуть вплинути:

- постійний контроль Антимонопольного комітету за різними галузями виробництва для підвищення рівня конкуренції на вітчизняному ринку, що сприятиме підвищенню якості товарів і зменшення цін на них;
- створення нових державних стандартів, які б відповідали європейському рівню, для витіснення неякісних, дешевих імпортних продуктів та розширення національного виробництва;
- чіткий контроль за експортно-імпортними операціями з боку митних органів;
- якісніший та ефективніший пошуку іноземних партнерів підприємствами.

Звичайно, що основне завдання з підвищення експортного потенціалу лягає на плечі самих підприємців. Проте тільки при державному регулюванні з відповідними законами та нормативами вони зможуть досягнути європейського рівня по якості та ціні, а разом із тим підвищити експортний потенціал свого регіону та країни в цілому.

Структура експорту та імпорту товарів та послуг Івано-Франківською областю є специфічною. Вона засвідчує роль області як ресурсного додатку індустріального регіону, що помітно

На основних товарних груп, які експортуються та імпортуються: в експорті переважають мінеральні ресурси, деревина, пластмаси, а імпортується готові товари – харчові продукти, текстильні матеріали та вироби з них, недорогочінні метали, машини та обладнання, засоби транспорту. Аналогічна ситуація спостерігається й у сфері послуг: найвищі рівні експорту та імпорту в обробній промисловості, в сфері транспорту та зв'язку при водночас надзвичайно низькому рівні розвитку інших послуг. Тому необхідно перетягнути програми розвитку регіонів України для реорганізації виробничої системи, яка співпадає, з метою сприяння рівномірному роз-

витку областей, що дозволить уникнути значних диспропорцій в господарстві нашої держави.

1. Пирог О. В. Оцінка експортного потенціалу регіонів України / О. В. Пирог, А. І. Зацепило // Економічний простір. – 2009. – № 24. – С. 144-152.

2. Дані з офіційного сайту Державного комітету статистики України [Електронний-ресурс] // ГСУ в Івано-Франківській області. Статистична інформація за 2003-2011 рр. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

3. Зовнішня торгівля Івано-Франківська демонструє позитивну динаміку [Електронний-ресурс] / Правда.if.ua. – Режим доступу: <http://pravda.if.ua/news-32649.html>.

The analysis of export potential of Ivano-Frankivsk region and predicted trends in the structure of exports and imports of goods and services.

УДК 63:338.43(477.8)

Сус Т. Й.

СТРАТЕГІЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ

Розглянуто стратегію сталого розвитку ріштинської частини Карпатського регіону. Проаналізовано проблеми сталого розвитку ріштинської, передгірської та гірської частини регіону. Запропоновано шляхи вирішення проблеми утилізації твердих побутових відходів в сільській місцевості.

Ключові слова: регіон, сталий розвиток, сільські території, екологічне землеробство, тверді побутові відходи.

І. Вступ. Розвиток сільських територій Карпатського регіону відбувається в період трансформації економіки та переходу до ринкових умов господарювання. За роки незалежності в Карпатському регіоні здійснено глибокі структурні реформи, докорінно перебудовано земельні й майнові відносини, ведеться цілеспрямована підготовка до функціонування ринку землі. Структурних змін зазнав лісгосподарський комплекс. В процесі трансформаційних перетворень створюються нові організаційно-правові структури ринкового типу, проте стагнація економіки та світова фінансова криза не дозволили досягнути запланованих результатів. В той же час незавершеність реформ та відсутність чіткої стратегії сталого розвитку Карпатського регіону на далеку перспективу призвели до зростання напруженості на ринку праці, занепаду промислової галузі, деструктивного розвит-

ку сільського господарства, орієнтованого на високорентабельні монокультури та концентрацію виробництва шляхом створення потужних агрохолдингів.

II. Постановка завдання. Протягом тривалого часу сільські території перебувають у центрі уваги органів місцевого самоврядування та виступають об'єктом трансформаційних перетворень. Однак стан їх економічної, соціальної й екологічної складових не відповідає суспільним очікуванням. У зв'язку з цим постає питання необхідності системного підходу до розробки стратегії сталого розвитку сільських територій та аналізу проблемних питань, що заважають її реалізації.

Проблемам сталого розвитку приділяється значна увага як з боку вітчизняних так і зарубіжних вчених. Серед них Л. Абалкін, Х. Каравелі, М. Кларк, П. Саблук, Ю. Лупенко, М. Орлатий, В.Кравців, А. Сігайов та ін.

Л.Абалкін розглядає формування парадигми сталого розвитку на основі впровадження альтернативної деструктивній політиці моделі соціально-економічної системи сільського розвитку, яка базується на ринково-конкурентних цінностях [1].

А. Сігайов розглядає сталість аграрної сфери з позиції ефективного відновлення і збереження корисних властивостей земельних ресурсів та конкретизує першочергові заходи з реалізації концепції сталого розвитку [2]. Про-